

Аписова Ч.С.

САЯСАТ МЕНЕН АДЕПТҮҮЛҮКТҮН ОРТОСУНДАГЫ ӨЗ АРА МАМИЛЕЛЕР

Аписова Ч.С.

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ ПОЛИТИКОЙ И ПРАВСТВЕННОСТЬЮ

Ch.S. Apisova

INTERRELATION BETWEEN THE POLICY AND MORALITY

УДК: 32:37

Бул макалада кыргыз мамлекетин демократташтыруунун жана рынок экономикасына өтүүнүн өткөөл мезгилиндеги саясат менен адептүүлүктүн ортосундагы өз ара мамилелерин жана катнашын ачып көрсөтүүгө аракеттер жасалды. Саясаттын ахлак-адептүүлүгүнүн коомдогу негизги ролу талдалды. Бүгүнкү күндөгү саясат менен адептүүлүк, саясат менен моралдуулук маселелеринин актуалдуулугунун зарылдыгы көрсөтүлдү.

Негизги сөздөр: саясат менен адептүүлүк, саясат менен моралдуулук, саясаттын адепсиздиги, кызыкчылык, керектөө, талап, каражат, максат, карама-каршылыктар, анархизм, марксизм, зомбулук, үстөмдүк кылуу, бийлик, теңчилик, руханий байлык, кадыр-барк, жеке жоопкерчилик, приватташтыруу, рынок экономикасы, адамкерчилик, гумандуу, укуктук мамлекет.

В данной статье были сделаны попытки раскрыть взаимоотношения и пропорции между политикой и нравственностью переходного периода на рыночную экономику и демократизации кыргызской государственности. Был проведен анализ основной роли нравственности политики в обществе. Были показаны современная политика и нравственность, а также необходимость актуальности вопросов политики и моральности.

Ключевые слова: политика и нравственность, политика и моральность, безнравственность политики, заинтересованность, потребление, требование, средство, цель, противоречие, анархизм, марксизм, насилие, доминирование, власть, равенство, духовное богатство, авторитет, личная ответственность, приватизация, рыночная экономика, человечность, гуманный, правовое государство.

This article covers the attempts to develop the interrelations and proportions between the policy and morality of the transition period to market economics and democratization of the Kyrgyz national identity. The analysis of basic role of conscientiousness and morality of the politics in society has been conducted. It has been revealed the modern policy and social training, as well as necessity of actuality of political and moral matters.

Key words: policy and ethic, policy and morality, immorality of policy, concernment, consumption, requirement, means, purpose, contradiction, anarchism, marxism, violence, dominance, power, equality, spiritual riches, authority, personal responsibility, privatization, market economics, humanity, humane, law-governed state.

Коомду демократташтыруунун жана рынок экономикасына өтүүнүн өткөөл мезгилиндеги көптөгөн кыйынчылыктарды, түшүнбөстүктөрдү, жан кейиткен адилетсиздиктерди баштан кечирип жатканда саясат менен адептүүлүк, саясат менен моралдуулук

маселелери актуалдуу болуп, адептүү саясат мүмкүнбү, саясат – бул булганыч ишти деген сыяктуу суруолор жаралууда.

Саясат менен адептүүлүктүн ортосундагы өз ара мамилелерди түшүндүрүүнүн төрт жолун, ыкмасын карап көрөлү.

Тарыхый биринчи пайда болгону – моралдык ыкма. Буга ылайык саясат бийлик адептүү максаттарды (адилеттүүлүк, жалпыга бирдей жыргал ж.б.) гана көздөбөстөн, кандай гана шарт болбосун адептүүлүк принциптерин (чынчылдык, адамдарга ак пейилден мамиле кылуу, ак-ниеттик ж.б.) эч качан бузбоого тийиш. Бул ыкманы бүгүнкү мезгилдеги таасирдүү саясий кыймылдардын бири болгон – христиан – демократтык кыймылдын идеологиясы колдойт. Саясатты толугу менен адеп-ахлак принциптерине баш ийдирүү натыйжалуу саясат жүргүзүүгө мүмкүндүк түзбөй тургандыгы эч талашсыз деп ойлойм.

Экинчи ыкма – саясат менен адептүүлүк биринен-бири бөлүнүп турат, бири-биринин ишине кийлигишпеш керек. Адептүүлүк – бул жарандардын, коомдун иши, жеке адамдын касиети, ал эми саясат – бул адептүүлүктөн бөтөн турган ар кандай топтордун кызыкчылыктарынын күрөшү. Эгерде элдин пейили кетип, коомдо баш аламандык күчөсө, анда мамлекетти жана тартипти сакташ үчүн падыша каалаган каражатты, адепсиз каражатты да пайдаланса болот. Ушундан улам Никколо Макиавеллинин «Максат – каражат тандабайт» - деген учкул сөзү келип чыккан, «Саясатта адеп жок, максатка ылайыктуулук гана бар», - деп В.И. Лениндин айтканы туура.

Саясатты адептүүлүктөн арылтуу, бөлүп кароо, иш жүзүндө саясаттын адепсиз иштерин актоого карата болгон гана аракет. Саясат адептүүлүк баалуулуктарын танса, анда ал адепсиз саясат болот. Биздин күнүмдүк турмушта саясаттын адепсиздиги кеңири таралган көрүнүш.

Үчүнчү ыкма – саясат менен адептүүлүк келишкис карама-каршылыктар, жакшылык (адептүүлүк) менен жамандык (саясат) сыяктуу каршылашып турат. Саясатты жамандык катары сыпаттаган идеологиялар-анархизм менен марксизм. Анархизм боюнча саясат жана мамлекет – бул зомбулук, зомбулуктун жардамы менен үстөмдүк кылуу, кимде бийлик болсо, анда ал сөзсүз коомду эзүүчү болот. Марксизм боюнча саясат – бул зомбулук, эзүүчү таптарды

жоюу жана теңчилик болгон коммунисттик коомду куруу.

Эмне үчүн көпчүлүк адамдарда саясат жөнүндө «булганыч иш», «адепсиз иш» сыяктуу ой пайда болот? Себеби, ал адамдардын бир нерсени түшүнбөй же жаңылышып жаткандыгында эмес, ал конкреттүү саясаттын чыныгы мүнөзүндө, ошондой эле, дегеле саясаттын өзүнүн өзгөчөлүгүндө. Саясаттын адепсиздигин, «булганыч иш» экендигин түшүндүрүүнүн саясат таанууда көптөгөн себептери бар, алардын негизгилери:

1. Саясат менен бийлик материалдык жана руханий байлыктарды, адамдардын тагдырын тейлөө өзгөчөлүгүнө ээ. Бул касиет бийлик ээлерин өтө бийик кадыр-баркка бөлөйт, жеке даңкты жана бийликти эңсегендер ага абдан кызыгышат. Бийликтин үстүнөн эл тарабынан күчтүү көзөмөл жок болсо, анда бийликке кызыгуулар ого бетер артат. Бийлик адамды бузат, ал эми чектелбеген бийлик адамды чексиз бузат.

2. Саясаттын адамдардын өтө зарыл кызыкчылыктары, керектөөлөрү менен болгон органикалык, негизги байланыштары бар. Саясатта чыныгы кызыкчылыктар дайыма биринчи орунда болуп келген, ушул зарыл кызыкчылыктарына жетиш үчүн адамдар адепсиз иштерди жасоого чейин барышкан. Саясатчы – бул өз мамлекетинин кызыкчылыгы үчүн калп айтууга тийиш болгон сылык адам. «Эгерде өзүнүн берген убадасы анын кызыкчылыгына зыян алып келе турган болсо, акылдуу падыша берген убадасында калбайт жана убадасында калышы да мүмкүн эмес» [4, 63-б.].

Мындай көрүнүштөр күнүмдүк турмушта да көп кездешет.

3. Саясий чечимдерди ишке ашыруудагы жеке жоопкерчиликтин жоктугу адептүүлүктөн жана моралдан четтөөгө ылайыктуу шарттарды түзөт. Саясий чечимдерди адатта мамлекет жана өкмөт башчылары кабыл алышат, бирок аларды ишке ашырууга түздөн-түз катышышпайт, көп учурларда өзүнүн саясатынын терс жактарын көрүшпөйт жана сезишпейт. Мисалы, мамлекеттик менчикти приватташтыруу рынок экономикасына өтүүнүн зарыл шарты, бул туура саясат болгон, бирок аны ишке ашыра келгенде чоң-чоң имараттардын арзан бааларга сатылышы, колхоз-совхоздорго тиешелүү техниканын уурдалып, тонолушу ж.б. терс көрүнүштөр калктын кыжырын келтирген.

4. Саясат дайыма натыйжалуу жыйынтыкты жана коюлган максаттарга жетүүнү көздөйт. Ал максаттарга жетүүнүн жолдору менен каражаттары көпчүлүктү өтө деле кызыктыра бербейт, саясатты ишке ашыргандар ушундан пайдаланып, кээде адепсиз иштерди да жасап жиберешет.

5. Саясаттын өзү, анын жашоосу карама-каршылыктуу келет.

Мисалы, өзгөчө шайлоо учурунда адептүүлүктү таптакыр эле унутуп калышат.

6. Саясат ачык болот, коом ага дайыма көңүл бурат, ал эми жарандар саясий лидерлерге бийик адептүүлүк талаптарын коюшат. Саясатчылар дайыма эл оозунда болушуп, аларды иш билги катары эле эмес, анан дагы эл аларды эң мыкты, адамгерчиликтүү, таза, ак ниет деп сезишет. «Алгачкы мезгилде, элдер көбөйө элек кезде жапайы жаныбарлар сыяктуу чачыранды болуп, ар кайсы жерде жашашкан. Качан, адам баласынын тукуму көбөйө баштаганда өздөрүн сакташ үчүн, өздөрүнүн арасынан эң күчтүү жана эр жүрөк баатырды тандап, башчы шайлашып жана ага баш ийишкен. Мына ушундан улам акмак жана каардуу, жакшы жана ырайымдуу деген түшүнүк пайда болгон. Өздөрүнүн элине зомбулук көрсөткөн башчы элдердин кыжырын келтирип, жандарын ачыткан. Элдер жаман башчыны каргашкан жана жакшы башчыны макташкан. Анан, өздөрү дагы ушундай зыянга учурабай жана жамандыктан сактануу үчүн, мыйзамдарды кабыл алышкан жана мыйзамды бузгандар үчүн жазаны бекитишкен. Негизинде адептүүлүк, адилеттүүлүк түшүнүгү пайда болгон. Ушунун натыйжасында, падышаны тандоодо элдер эми кайраттуу баатыр башчыга караганда, акыл-эстүү жана калыс, адилеттүү башчыны жогору баалап калышты» [5, 3-б.].

Катардагы жөнөкөй адамдар жазаса көз жаздымда калчу нерселерди саясий лидер жазаса, анда эл нааразы болуп, аңыз кептер башталат, мына саясат деген ушундай «булганыч иш» дешет.

Төртүнчү ыкма – саясаттын өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен ага карата адептүүлүктүн таасир этүү зарылчылыгын таануу. Бүгүнкү күндө окумуштуулар менен саясатчылардын көпчүлүгү ушул ыкманы колдошот. Бул компромисстик (бирине-бири жол берүү) ыкманын негиздөөчүлөрүнүн бири М. Вебер.

Адептүүлүк менен саясаттын ортосундагы чек араны көрсөтүш үчүн, М. Вебер моралды, адептүүлүктү экиге бөлүп караган. Ишеним этикасы жана жоопкерчилик этикасы. Ишеним этикасы – кандай кесепеттерге жана кандай чыгымдарга алып келерине карабастан, адептүүлүк принциптерин эч кыл-чайбастан аткаруу. Тескерисинче, жоопкерчилик этикасы – конкреттүү абалды эске алууну, чоң жамандыкты болтурбай коюу үчүн кичине адепсиздикке баруу, жыйынтыгы жана кесепеттери үчүн саясатчылардын ички жоопкерчилигин сезүүсүн көздөйт. Өз ишмердигинде этиканын ушул эки түрүнүн кайсынысын биринчи орунга коёт, аны саясатчы аныктайт. М. Вебердин бул идеялары кеңири таралганы менен алардын бир катар алсыз жактары бар. Биринчи кезекте, М. Вебер, саясат максатына жетиш үчүн зордукчул каражаттарды ачык эле колдонсо болоорун жактап, адептүүлүктүн саясатка тийгизчү таасирин чектейт. Бүгүнкү демократтык мамлекеттерде күч колдонуу менен максатка жетүү саясатка аброй алып келбейт. Жарандар менен дайым эсептешип, бирге иштеп, компромисске барбаса, анда

укуктук мамлекетти куруу мүмкүн болбой калат. Укуктук мамлекет - мамлекеттин өзү, бардык социалдык жалпылыктар, жеке индивид укукту сыйлашкан жана ага бирдей тең мамиледе болушканын билдирген уюмдун формасы жана мамлекеттик бийликтин ишмердүүлүгү болуп саналат. Ушундай болгондо гана укук мамлекетти, коомду, индивидди өз ара байланыштыруунун ыкмасы болуп чыгат. Укуктук мамлекеттин принциби бардык укуктук актылар өлкөнүн негизги мыйзамы – конституцияга туура келишин талап кылат. Кыргыз Республикасынын Конституциясынын биринчи бөлүмүнүн биринчи беренесинде “Кыргыз Республикасы (Кыргызстан) – эгемендүү, демократиялык, укуктук, мамлекеттик башкарууга дин аралашпаган, унитардык, социалдык мамлекет” деп айтылат [3, 2-б.].

“Укуктук мамлекет – демократиялык жарандык коомго адекваттуу мамлекеттин тиби. Өз аракетинде ал индивидуалдык эркиндикти, инсандын негизги укуктарын камсыз кылууга багытталган, Конституцияда чагылдырылган суверендүү элдин эркине көз каранды укук менен чектелет. Укуктук мамлекетти укук үстөмдүк кылган мамлекет катары да аныктаса болот” [1, 409-б.].

Укуктук мамлекеттин бир катар айырмалуу белгилери бар. Анын биринчи белгиси, коомдук жашоо-турмуштун бардык чөйрөлөрүндө мыйзамдын үстөмдүгү. Мыйзам коомдук мамилелерге катышуучулардын укуктарын жана милдеттерин аныктап бекитет. Мыйзамдарда социалдык өнүгүүнүн тенденциялары, теңдик менен адилеттүүлүктүн талаптары эске алынат, коомдун адептик баалуулуктары корголот. Бул мааниде мыйзам укуктук мүнөзгө ээ, ал мамлекеттин зомбулугунун натыйжасы эмес. Укуктук мамлекеттин экинчи айырмалуу белгиси болуп инсандын укуктарынын кепилдиктери, анын эркин өнүгүүсүнүн мүмкүнчүлүктөрү кызмат кылышат. Бул кепилдиктерди ишке ашыруу, мамлекеттин жарандык коомдун иштерине кийлигишпөө принцибин жана инсандын укуктарын ишке ашыруу үчүн шарттарды түзүү милдеттенмесин турмушка ашыруу аркылуу камсыз кылынат (инсандын укуктары: билим алуу укугу, социалдык камсыздоо, соттук коргоо, менчик жана башкалар). Үчүнчү олуттуу белги болуп мамлекет менен инсандын өз ара жоопкерчиликти эсептелет, анткени мамлекет менен индивид мыйзам алдында өздөрүнүн иштери үчүн экөө тең бирдей өлчөмдө жоопкер. Алардын өз ара жоопкерчилигинин укуктук мүнөзү, мамлекет жана жарандар

укукка баш ийүү менен анын мыйзамдуу буйрук, тапшырмаларын буза алышпайт жана өздөрүнө алган милдеттерди бузгандыгы үчүн жоопкердиги менен байланышкан. Акырында, төртүнчү мүнөздүү белги – бийликтин мыйзам чыгаруучу, аткаруучу жана соттук болуп бөлүнүү принциби.

Күч колдонуунун ордуна саясат адептүүлүк баалуулуктарын колдонсо максатка ылайыктуу болот. Эң башкысы саясатчылар үчүн так сактоого тийиш болгон адептүүлүк эрежелерин иштеп чыгып, анан аларды мыйзам же укуктук норма катары кабыл алуу керек. «Адам жаратылышынан жалаң эле адептүү сапаттарга ээ боло бербейт, бирок акылдуу башчы мамлекетин жоготуп алуудан сактанып, катачылык кетиргенден качат» [4, 56-б.].

Эгер саясатчы адептүү болсо, анда эң жакшы. Ал эми саясатчы, жогоруда көрсөтүлгөн себептерге жамынып алып, адептүүлүк эрежелерин буза турган болсо, анда мыйзам алдында жооп берүүгө тийиш. Саясатчылар «өтө мыкты, таза адамдар», «ыйык адамдар» эмес, алар деле башкалар сыяктуу экендигин моюнга алып, алардын саясий ишмердигин мыйзам менен чектөө зарыл. Дүйнөдө кабыл алынган адам укуктары саясаттын адептүүлүгүн, адамгерчилигин, гумандуулугун баалай турган эң мыкты критерийлерден боло алат. Саясатта коюлган максаттар гана адептүү жана гумандуу болбостон, ал максаттарга жетүү жолдору да, каражаттары да адептүү жана гумандуу болууга тийиш. Албетте, саясатта бул талаптарды аткарыш өтө оор милдеттерден болуп эсептелет. Мындан 200 жыл мурун АКШ Президенти Томас Жефферсон: «Башкаруунун чеберчилиги – ак ниеттүү болуу чеберчилигинде», - деп бекеринен айтпаса керек.

Адабияттар:

1. Акунов А.А., Мамбеталиева Г.С. Адам укуктары, демократия, бийлик. Энциклопедиялык сөздүк. - Б.: 2015. – 496-б.
2. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем.; сост. общ. ред. Ю.Н. Давыдова; предисл. П.П. Гайденко; комм. А.Ф. Филиппова. - М.: Прогресс, 1990. - С. 797.
3. Конституция Кыргызской Республики: Принята референдумом (всенародным голосованием) 27 июня 2010. - Бишкек, 2010. - С. 114.
4. Макиавелли Н. Государь: Избранные произведения. - М., 1982. - С. 97.
5. Николо Макиавелли. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия. / Н. Макиавелли (Макьявелли). - Москва: Мысль, 1997. - С. 639.

Рецензент: д.и.н., профессор Осмонов О.Ж.